

Machtiging
2014/034

Vondstmelding

4de Lansierslaan in Tienen

Intergemeentelijke Archeologische
Dienst **PORTIVA**

Tom Debruyne

Erfgoedsite Tienen
Grote Markt 3-6
3300 Tienen

INHOUDSTAFEL

<i>1. Administratieve gegevens</i>	<i>02</i>
Historiek	
Locatie	
<i>2. Methodiek</i>	<i>04</i>
<i>3. Resultaten</i>	<i>05</i>
Bureaustudie (quickscan)	
Terreinonderzoek	
<i>4. Literatuur- en documentatielijst</i>	<i>16</i>
Bibliografische referenties	
Digitale datasets	

1. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

1.1 Historiek

Tijdens de uitgraving van een diepe bouwput door Geerivan NV stootte de kraanman op dinsdag 28 januari 2014 op oude muurstructuren en een torentje. Hij nam onmiddellijk contact op met de landmeter van studie bureau Rimanque die de Intergemeentelijke Archeologische Dienst PORTIVA verwittigde. PORTIVA stuurde de formele vondstmeldingsmail door naar het agentschap Onroerend Erfgoed.

PORTIVA is onmiddellijk ter plaatse gegaan en het Agentschap verder geïnformeerd over de concrete situatie. Met goedkeuring van erfgoedonderzoeker Geert Vynckier verleende het agentschap Onroerend Erfgoed de machtiging voor de registratie van deze twee sporen aan de archeoloog van PORTIVA.

1.2 Locatie

Topografie (sitelocatie in 't groen)

Provincie :	Vlaams-Brabant
Fusiegemeente :	Tienen
Deelgemeente :	Tienen
Adres :	4 ^{de} Lansierstraat 2
Toponiem :	Avendoren
GCS Lambert 1972 :	centrum-X-coördinaat 189.542m centrum-Y-coördinaat 166.701m

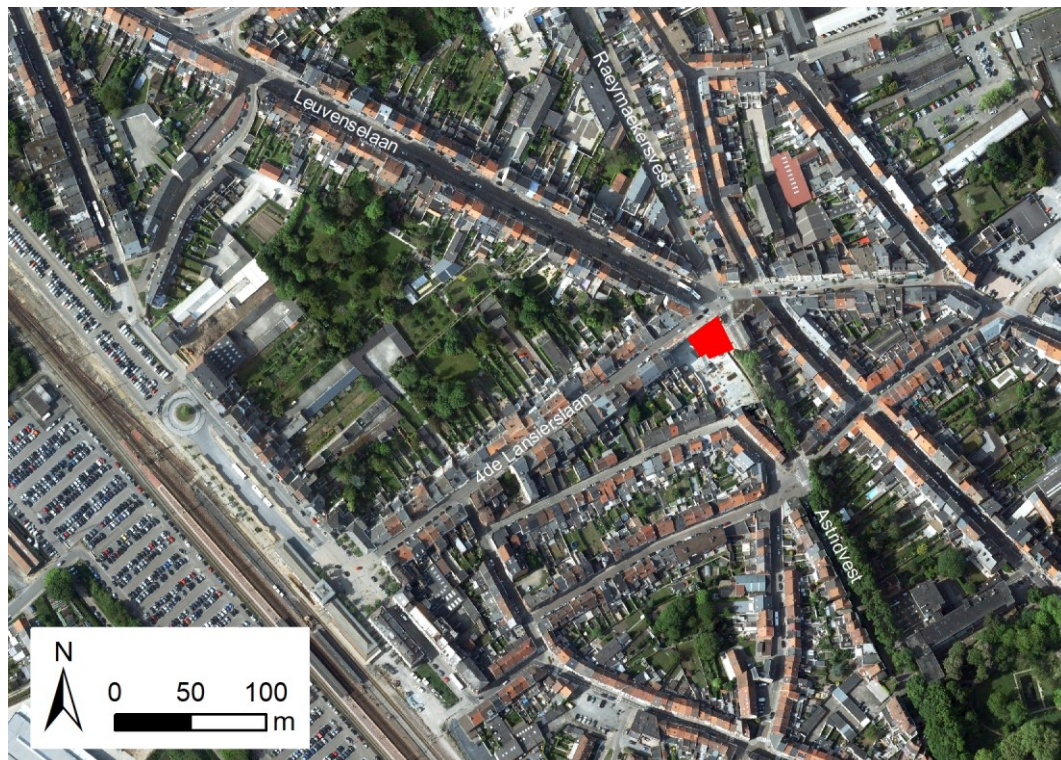

Kadaster (sitelocatie in 't groen)

Afdeling : 2
Sectie : F
Percelen : 102 K (privatief)

Orthofoto (sitelocatie in 't rood)

2. METHODIEK

Op dinsdag 28 januari was er op initiatief van PORTIVA een overleg ter plaatse gepland met de bouwheer en architect. Hierbij heeft PORTIVA hen duidelijk gemaakt dat de zones met archeologische structuren (i.c. muur & toren) niet meer verder mochten uitgegraven worden en er voorlopig uit veiligheidsredenen geen werfverkeer meer kon plaatsvinden. Deze afspraak hebben zij ook doorgegeven aan de werfleider en kraanman.

Aangezien de bouwput bij de melding reeds tot op niveau van de archeologische muurstructuren was uitgegraven en het hoogteprofiel van de toren volledig zichtbaar was, is met het agentschap Onroerend Erfgoed overeengekomen dat de IAD zich direct kon focussen op het schoonkrabben, fotograferen, intekenen, beschrijven en interpreteren van de structuren en grondsporen zonder verdere noemenswaardige machinale graafwerken.

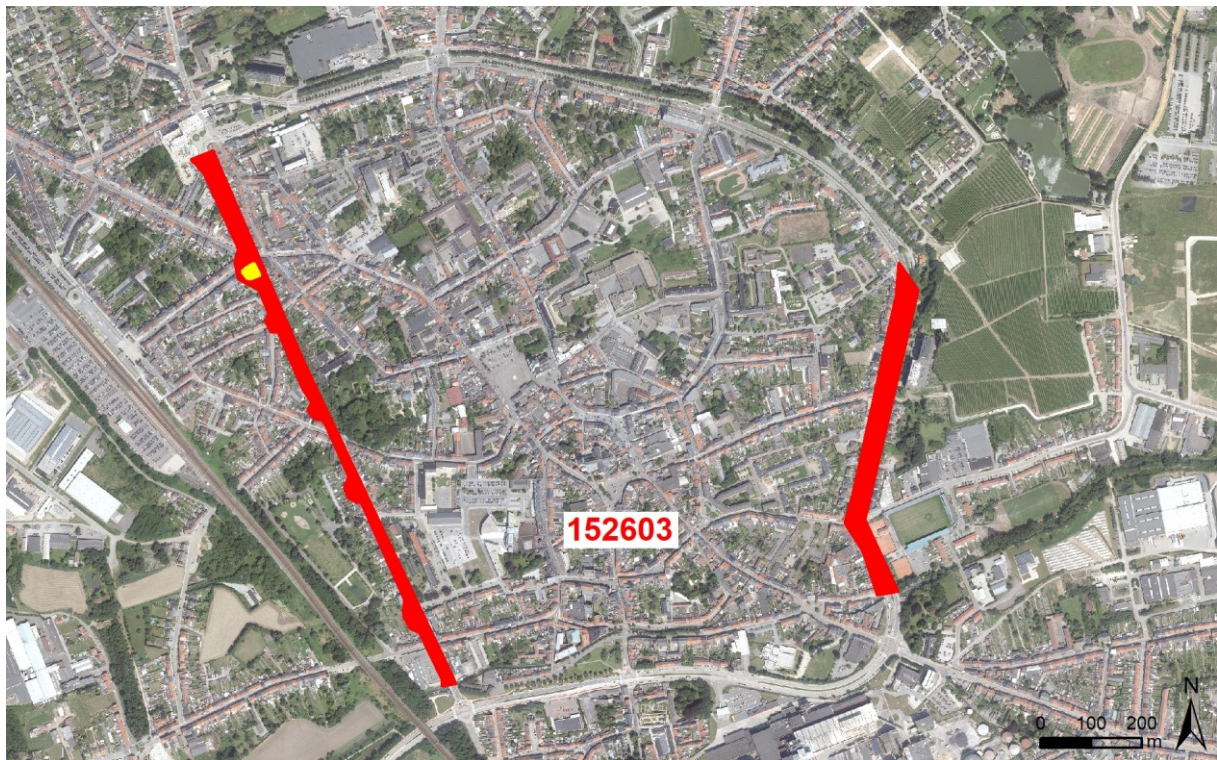

3. RESULTATEN

3.1 Bureaustudie (quickscan)

Centrale archeologische inventaris

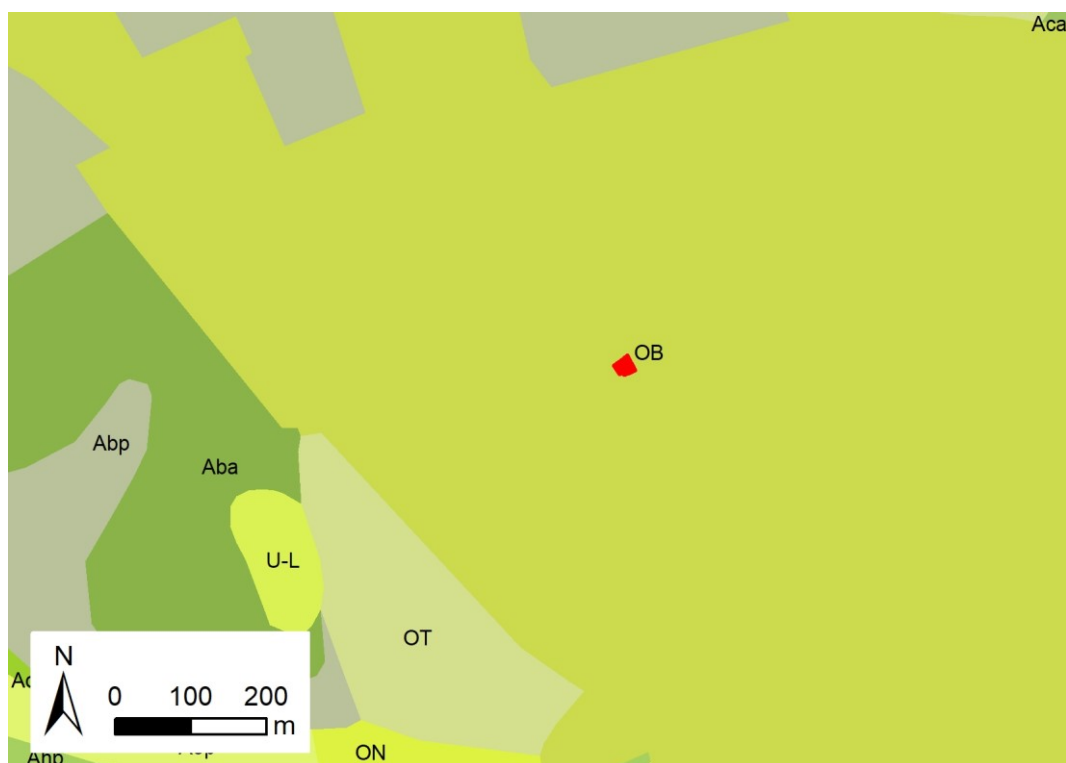
In de CAI versie oktober 2013 is de site met locatienummer 152603 opgenomen, die bekend is door de Ferrariskaart.

De site staat verder omschreven als een indicator van een 18de eeuwse stadsomwalling met een locatienauwkeurigheid tot op 15 m. Er is geen bijkomende informatie over specifieke verdedigingsstructuren. Enkel het westelijke en oostelijke deel van de vesten uit de Nieuwe Tijd zijn met polygonen aangeduid.

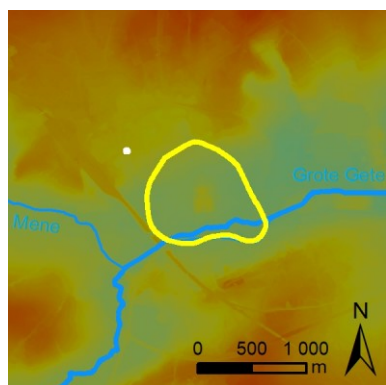
Pedologie

De locatie van het plangebied binnen een stedelijke woonkern heeft ervoor gezorgd dat de karteerders hier in het midden van de 20ste eeuw geen grondboringen hebben uitgevoerd. Een korte beschrijving in de verklarende tekst bij het kaartblad Tienen 104 E beperkt zich tot een groepering onder kunstmatige gronden, serie OB : bebouwde zone.

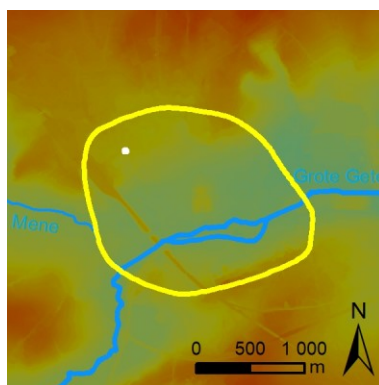

Archieven & syntheseswerken

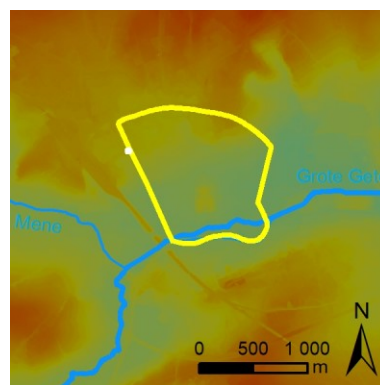
Om een goed zicht te krijgen op de evolutie en de locatie van de verschillende vesten, geven de historische studies van dr. Paul Kempeneers ons de beste basisinformatie. Het tracé van de vesten (geel) en de site (wit) heeft PORTIVA geprojecteerd op het digitaal hoogtemodel.

'tweede' stadsvesten
13de eeuw

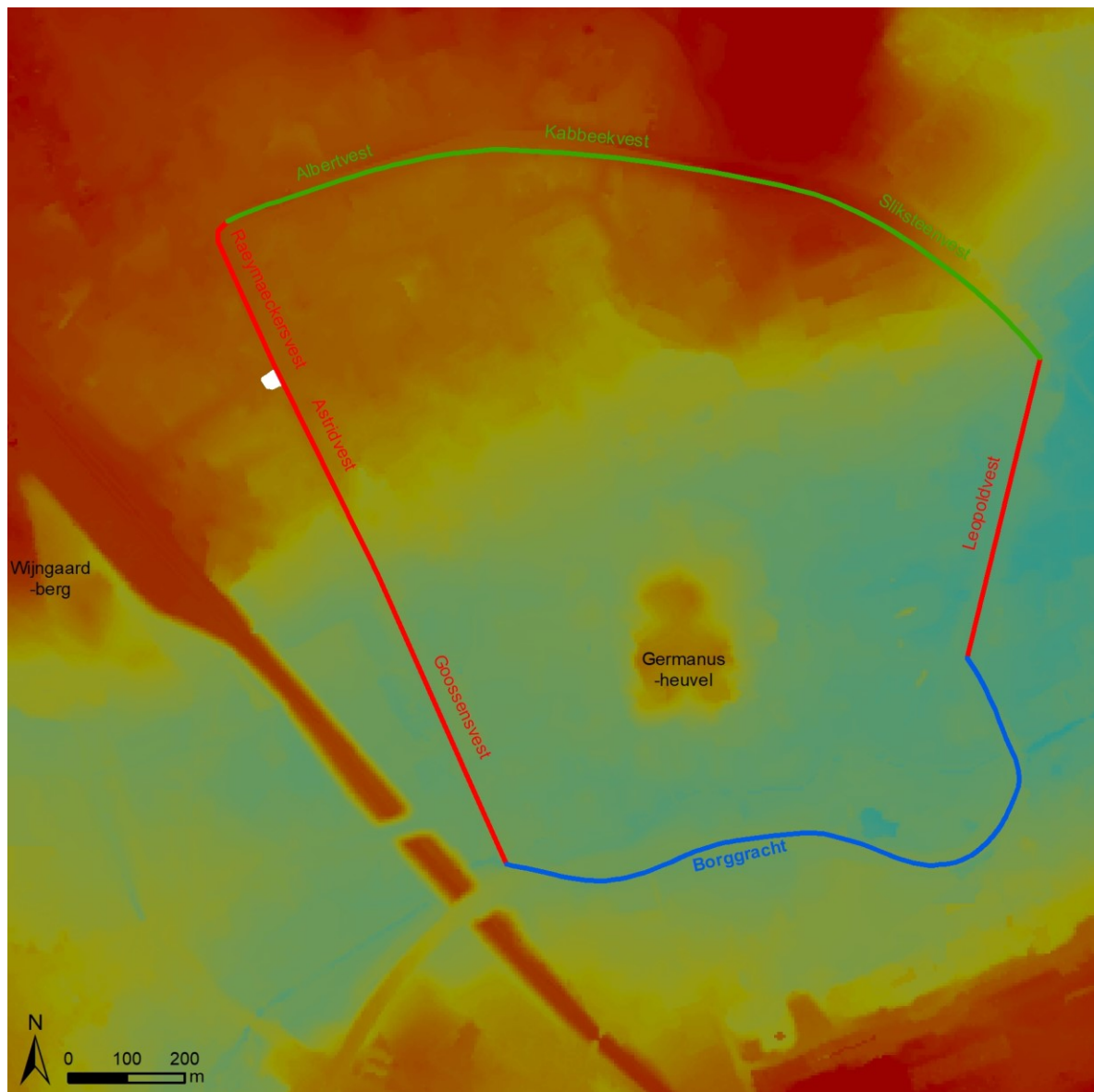

'derde' stadsvesten
14de-15de eeuw
zgn. grote omheining

'vierde' stadsvesten
16de-17de eeuw
zgn. verkleinde omheining

Voor de aanleg van de vierde stadsvesten, heeft men voor de helft gebruik gemaakt van reeds bestaande verdedigingsstructuren : een deel van de 2de 'omheining' in het zuiden (blauw) en een noordelijk deel van de 3de 'omheining' (groen).

De rechtlijnige afsnijdingen in het westen en het oosten (rood) zorgden ervoor dat de te beschermen oppervlakte met de helft verkleinde, waardoor hele stadswijken buiten de muren vielen.

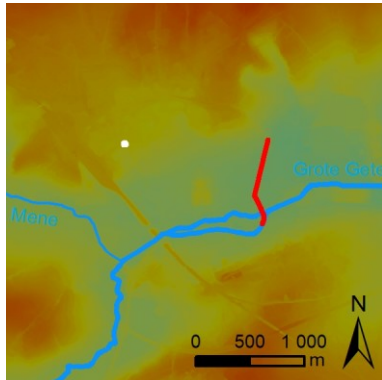
De stadsrekeningen en vooral de notities van rentmeester Eemont Goossens lichtten ons goed in over de gefaseerde werken van deze vierde vesten die gebeurden in opdracht van keizer Karel V.

eerste fase

2de kwart 16de eeuw

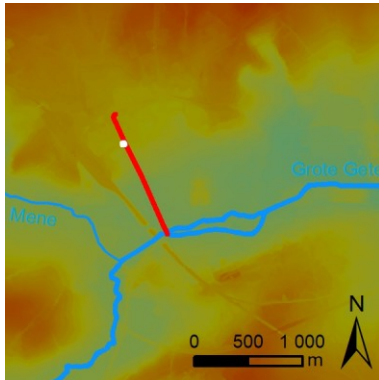
aanleg oostelijk deel

tweede fase

eind 16de eeuw

nieuwbouw westelijk deel

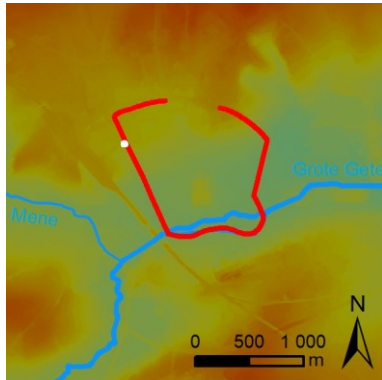

derde fase

1ste helft 17de eeuw

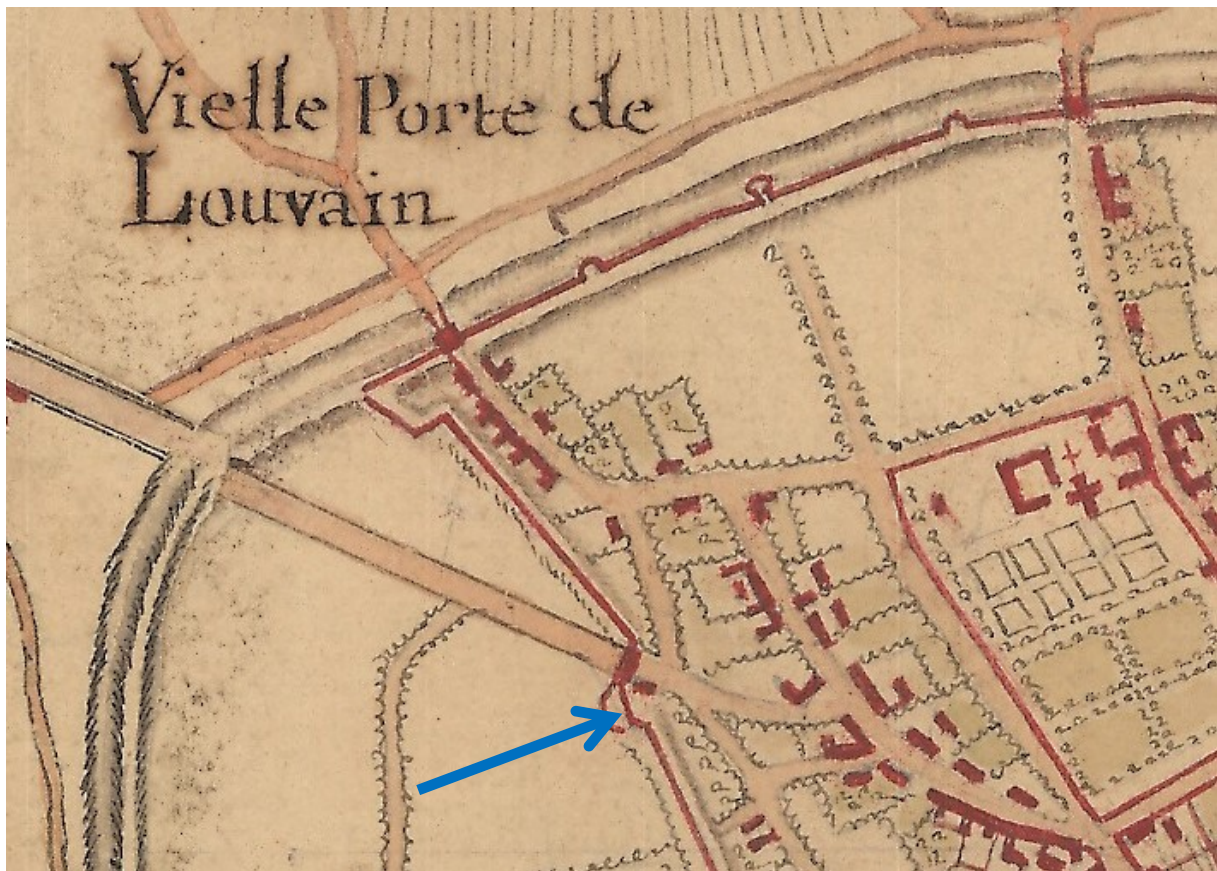
systematische versterking

i.c. site : 1614-1619

Cartografische bronnen

Op de militair-topografische kaarten uit de 18de eeuw valt de site (blauwe pijl) samen met de zuidelijke knik van de redoute zelf. Villaret tekende trouwens als enige een tweevoudige redoute.

In de onmiddellijke omgeving van de site zien we bij Villaret enkel een binnentalud. Dit in tegenstelling tot onderstaande Ferrariskaart waar er een bredere buitentalud aanwezig is in vergelijking met de smaller getekende binnentalud, die geflankeerd werd door bomen. Net ten noorden van de site – langs de huidige Leuvenselaan en onder de huidige 4de Lansierslaan – stond een wachthuis uit 1715. Dit wachthuis lijkt bij Ferraris beduidend groter te zijn. Enkele meters naar het westen toe heeft men ook in 1715 de Leuvensepoort gebouwd. Deze is zeer expliciet afgebeeld op de Villaretkaart, terwijl de poort bij Ferraris weergegeven is met twee lijntjes.

Door de perceelsaflijningen op het primitief kadaster zoals links afgebeeld en de Poppkaart uit de 19de eeuw lijkt de redoute (rode pijl voor sitelocatie) meer op een bastion.

Terwijl de lengteas van het zuidelijk en noordelijk poortdeel op het primitief kadaster eerder loodrecht op de lengteas van de steenweg naar Leuven liep, liggen bij Popp (onderstaande kaart) alle lengteassen in dezelfde richting.

3.2 Terreinonderzoek

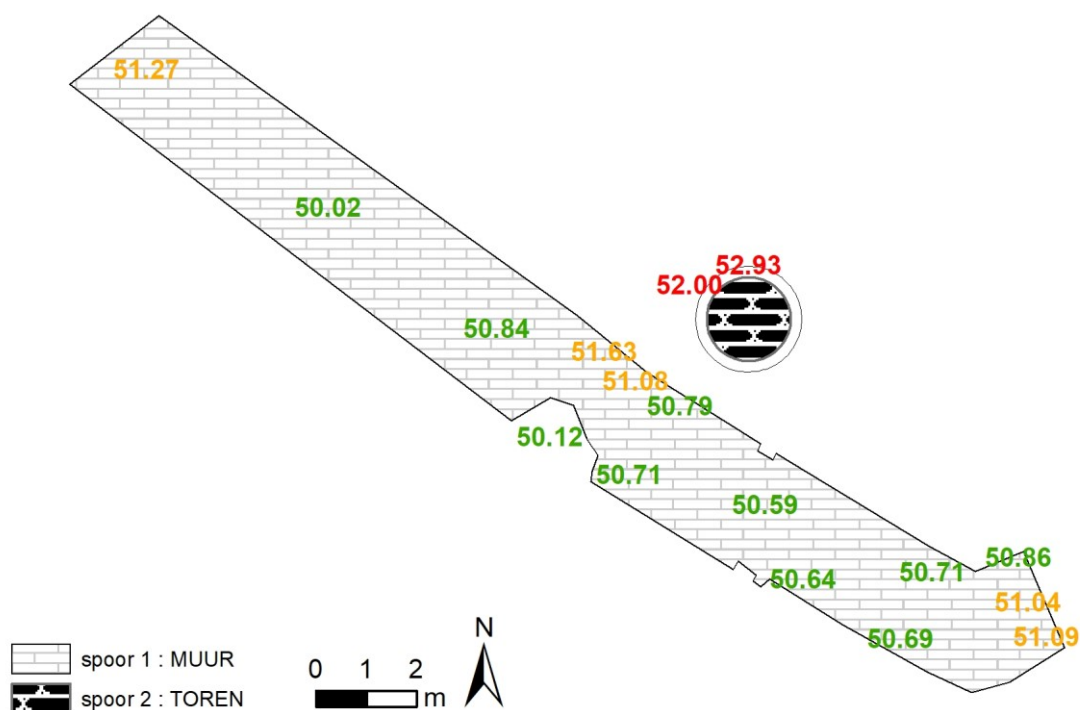
Masterplan

In de westelijke helft van het perceel werd, na afbraak van een bouwvallige woning, de fundering van een bakstenen uitbouw van de stadsverdediging blootgelegd. Deze massieve muur maakte deel uit van de redoute. De zuidelijke knik van de redoute, die aansloot op de eigenlijke stadsmuur, heeft PORTIVA aan weerszijden van een perceelsgrens aangetroffen.

In tegenstelling tot de geraadpleegde historische kaarten was er binnen de redoute ook nog een bakstenen torentje aanwezig in de voormalige tuinzone. Om die reden en rekening houdend met het feit dat men bij de opmaak van de militair-topografische kaarten zo'n constructie niet over het hoofd zouden zien, zou men deze kleine toren waarschijnlijk ten vroegste in het laatste kwart van de 18de eeuw kunnen dateren.

Detailplan

Op bovenstaand grondplan staan de absolute hoogtes uitgedrukt in meter. De cijferkleuren zijn ruwweg gegroepeerd per meter.

De hoogtemetingen zijn in casu de stadsmuur genomen op het niveau waar de archeologische structuur aan het licht kwam. Het muurprofiel van de maximale bewaringshoogte kende een vrij golvend verloop, dat in de NW-helft sterker geprononceerd was.

Van de toren refereren de metingen naar de bovenkant en het begin van de vernauwing / dakgedeelte.

De fundering reikte tot ca. 4,5 m diepte ten opzichte van het straatniveau anno 2014.

CAI-databank

TABEL	TABEL			TABEL	
STRUCTUUR	INTERPRETATIE			DATERING	
AARD	HOOFDKLASSE	KLASSE	SUBKLASSE	RUW	VERFIJND
Monumentale	Versterking	Verdedigingselementen	Stadsmuur	Nieuwe Tijd	1 ^{ste} kwart 17 ^{de} eeuw
Relicten	Versterking	Verdedigingselementen	Stadstoren	Nieuwe Tijd	laatste kwart 18 ^{de} eeuw ?

Structuren en/of grondsporen

De opgegraven muur had een lengte van zo'n 20 m en ca. 1 m na de O-waartse knik met een breedte van respectievelijk 2,34 m en 2,20 m.

De muurfundering is opgetrokken uit baksteen- (fragmenten) in koppenverband en sporadisch enkele grijze, kleine kwartsietbrokjes, verbonden door een harde, grijswitte mortel met kalkbrokjes en baksteen-/dakpan- of tegelgruis. De dikte van de kalkmortel varieert sterk. In de knikzone toont het metselwerk iets slordiger.

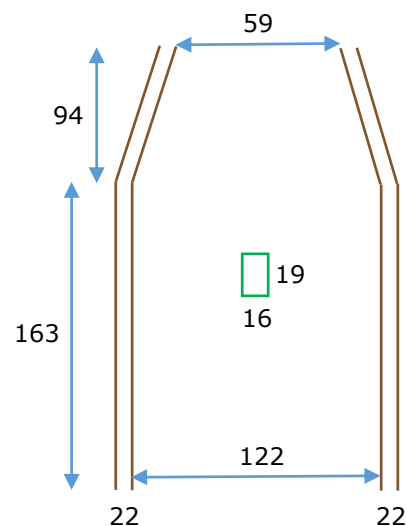
Mogelijk uit militaire overwegingen en om stabiliteitsredenen, zien we op de rechterfoto dat de muuropstand naar onder toe ruwweg 5 % schuin afhelde.

Aanvullend op de redoute is later ook meer binnenwaarts - op 1 m afstand van de muur - een kleine, ronde wachttoren in koppenverband gebouwd met een naar het ZW georiënteerd schietgat of kijkspleet. De zijkanten of wangen van deze opening worden naar buiten toe wijder. De onder- en bovenkant hadden een horizontaal vlak.

De bakstenen hadden een gemiddelde lengte van 22 cm. De dikte van de bakstenen varieerde van 5 à 5,5 cm tot 6 cm. De diverse baksteenformaten werden door elkaar gebruikt. Er was geen aparte zonering merkbaar die eventueel zou kunnen wijzen op een aanvulling en/of herstelling.

In tegenstelling tot de muur is de mortel van de toren eerder geelwit van kleur en heeft hij slechts een minieme bijmenging van baksteen-/dakpan- of tegelgruis. Langs de buitenzijde wisselde de morteldikte in horizontale richting tussen 2 à 4 cm en in verticale richting 1,5 à 2 cm. Aan het metselwerk van het vernauwend gedeelte leek men ogenschijnlijk minder zorg besteed te hebben.

Bij de afbraak van het 'dakgedeelte' van de spietoren, kon PORTIVA aan de binnenkant 2 uitsparingen / holtes (blauwe pijlen) zien.

Qua hoogte situeerden deze zich onder het niveau van het schietgat / kijkspleet. Het zou kunnen dat deze gaten ooit deel uitmaakten van een houten trapconstructie of platform.

Beide muurbasissen rustten rechtstreeks in de vaste, geelbruine leemlaag. Dit is niet verwonderlijk aangezien de redoute en het torentje in een hogergelegen, droge zone lagen.

4. LITERATUUR- EN DOCUMENTATIELIJST

4.1 Bibliografische referenties

Fysische geografie

- AMERYCKX J.B., VERHEYE W. & VERMEIRE R. 1995 : Bodemkunde. Bodemvorming, bodemeigenschappen, de bodems van België, bodembehoud en -degradatie, bodembeleid en bodempolitiek, Gent.
- BAEYENS L. & DUDAL R. 1958 : Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Tienen 104 E, Brussel.
- VAN RANST E. & SYS C. 2000 : Éénduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen (Schaal 1:20.000), Gent.

Historisch(-toponymisch)e studies

- BOT P. 2009 : *Vademecum historische bouwmaterialen, installaties en infrastructuur*, Alphen aan de Maas, 56-141.
- DE BRUIJN C.A. & REINDERS H.R. 1967 : *Nederlandse vestingen*, Fibulareeks 3, Bussum.
- HASLINGHUIS E.J. 1986 : *Bouwkundige termen. Verklarend woordenboek der westerse architectuurgeschiedenis*, Utrecht/Antwerpen, 43, 293, 320, 339, 360, 378, 391-392.
- JANSE H. & VAN STRAALLEN T. 2000 : *Middeleeuwse stadswallen en stadspoorten in de Lage Landen*, Zaltbommel, 15-18, 59-63 en 83.
- KAMPS P.J.M. & MOHR A.H. 1999 : *Terminologie verdedigingswerken. Inrichting, aanval en verdediging*, Zutphen, 11, 34, 37, 40.
- KEMPENEERS P. 1983 : *Dieuersche notabele dingen (ca.1649) door Eemont Goossens*, Leuven, 10-11.
- KEMPENEERS P. 1984 : *Tienen in vroeger tijden*, Leuven, 65-68.
- KEMPENEERS P. 1987 : *Tiense plaatsnamen*, I, Tienen, 148-151, 157, 167-167 en 172-173.
- KEMPENEERS P. 1992 : *Historische Atlas van Tienen*, Deel II, Tienen, 371-374.
- KEMPENEERS P. 1999 : *Thuis in Thienen*, Deel I, Tienen, 23-31.
- VAN BALEN K. e.a. 2003 : *Kalkboek. Het gebruik van kalk als bindmiddel voor metsel- en voegmortels in verleden en heden*, Amersfoort.
- WAUTERS J. 1962 : *Bijdragen tot de geschiedenis van Tienen*, 21-22.
- Z.N. 1985 : *Tienen 1635. Geschiedenis van een Brabantse stad in de 17de eeuw*, tentoonstelling Europalia 1985, 97-103.
- KEMPENEERS P. 2015 : *Diverse notabele dingen (ca.1649) door Eemont Goossens*, Leuven, 15-17.

4.2 Digitale datasets

- Topografische kaart, 1/10.000, opname 2002 (NGI)
- CadMap Municipality, toestand 2013 (AAPD)
- Middenschalige orthofoto, GDI-Vlaanderen, opname 2014 (AGIV)
- DHM Vlaanderen, meting 2004, (AGIV)
- VHA Waterlopen, GDI-Vlaanderen, toestand 2014 (AGIV)
- Bodemkaart van Vlaanderen, IWT, uitgave 1949-1956 (DOV)
- VILLARET, Carte topographique de la partie de la Belgique comprise entre Gand et Tournay, Maastricht et Liège ... 1745-1748 (IGN)
- FERRARIS, Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, 1764-1771 (OSA)
- Kadaster. Primitief plan, 1815 (AR)
- POPP, Atlas cadastral de Belgique. Province de Brabant. Arrondissement de Louvain. Canton de Tirlemont. Plan parcellaire de la commune de Tirlemont, 1842-1879 (KBR)